

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проведено класифікацію за періодами функціонування трансформаційної економічної системи України на основі ключових макроекономічних показників. Досліджені макроекономічні тенденції щодо функціонування і розвитку економіки України в умовах трансформаційних змін з 1990 по 2015 рр. Визначено специфічні проблеми щодо функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України.

Ключові слова: трансформаційна економічна система, макроекономічні показники, макроекономічні тенденції, періоди трансформації, розвиток економіки.

Вступ. Економічні системи є складними об'єктами дослідження та управління. До того ж економічні системи є динамічним об'єктом, тобто у їх межах виникають та відбуваються постійні зміни. Одні з цих змін – є складовими поточного функціонування та розвитку системи, інші – стають основою докорінних змін у межах перехідних економічних систем. Саме в умовах докорінних змін певних умов господарювання та системи економічних відносин у цілому спостерігається значна кількість неспецифічних проблем, що потребують на детальне вивчення, розуміння та визначення напрямків їх подолання.

Трансформаційна економічна система – це специфічна форма перехідної економіки у межах якої відправним пунктом перетворень є економіка "реального соціалізму", а більшість трансформацій спрямовані на формування та розвиток відносин, що відповідають аналогічним відносинам, які склалися у глобальній економіці. Основними етапами еволюції трансформаційних економік є підготовчий етап, етап входу до трансформаційної незбалансованості, етап виходу з трансформаційної незбалансованості, етап завершення трансформації. Загальні риси трансформаційної економіки визначаються протиріччями інерційності й якісних змін, що проявляються у вигляді трансформаційної нестабільності й спаду.

Дослідження трансформаційних процесів у межах перехідних економічних систем є набагато складнішою проблемою, ніж у випадку з будь-якими іншими типами економічних систем. Це обумовлюється наступними ключовими проблемами [6; 7; 9]:

- відсутність єдиного теоретичного й практичного підходу щодо формулювання цілісної концепції соціально-економічних трансформацій, їх ефективності, доцільності, особливостей реалізації за різних моделей перехідних економік тощо;
- не завершено остаточну систематизацію закономірностей трансформаційних процесів у перехідних економіках. Йдуть численні дискусії про природу, початковий і кінцевий пункт, моделі й вектори трансформацій;
- у більшості країн світу трансформаційні процеси ще не закінчилися, тому не можна однозначно визначити ефективність прийнятих управлінських рішень;
- різноманітність методичних підходів щодо збирання та представлення статистичної інформації (макростатистики, показників системи національних рахунків тощо) спричиняє значні проблеми з боку підбору, оцінки і аналізу емпіричного матеріалу.

Перехід України у межах сучасних трансформаційних економічних систем до ринкової економіки – це повноцінне входження до системи світогосподарських зв'язків, у русло загальноцивілізаційного прогресу. Тому виявлення внутрішнього зв'язку перехідного періоду

новітньої економіки України з глобальними тенденціями світового розвитку, а також їх визначального впливу на його процеси є неодмінною методологічною умовою глибокого пізнання суті цього періоду.

Огляд літератури. Функціонування сучасної пост-радянської трансформаційної економічної системи України, як зазначають академік НАН України Чухно А. А. [6] і член-кореспондент НАН України Базилевич В. Д. [7], передбачає три ключові етапи свого розвитку, а саме етапи:

1) формування та нарощення трансформаційної кризи, а у подальшому поступова стабілізація соціально-економічного становища у державі, подоланням спаду виробництва, забезпеченням умов до економічного зростання;

2) перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення, приватизації та демонополізації економіки (тобто перетворення адміністративно-командної економіки на ринкову). Причому йдеться не лише про формальне їх завершення, а й про налагодження ефективного функціонування підприємств у руках нових власників. Ці процеси розпочалися на першому етапі перехідного періоду, і для їхнього завершення та забезпечення ефективного господарювання теж потрібно кілька років;

3) реформування продуктивних сил, структурна перебудова економіки на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва. Цей етап зароджується дуже повільно на першому і другому етапах, а для свого здійснення потребує, очевидно, не менше двох-трьох десятиліть. Адже це надзвичайно складний і дорогий процес.

У інших дослідженнях, зокрема, А. Г. Грязнова [4], А. І. Колганов, А. В. Бузгалін [1], Ю. Г. Лисенко [2], також наголошують на багатоетапності процесів ринкової трансформації в Україні та інших країнах СНГ. Проте специфіка кожного з етапів є своєрідною та визначається особливостями пивних систем управління тощо.

Зокрема, А. І. Колганов, А. В. Бузгалін [1] зазначають, що трансформаційна економічна система є специфічним типом систем, що не мають органічної цілісності. У трансформаційних системах зв'язані якісно-різні елементи, а єдність економічного ладу визначається цілісністю матеріально-технічної основи виробництва, закономірним характером розпаду "старої" системи і формування "нової", а також позаекономічними чинниками, компенсуючими відсутність соціально-економічної цілісності економічного ладу. У тих випадках, коли ця компенсаторна функція держави ослабляється, нецілісність перехідної економічної системи різко негативно позначається на результатах функціонування і розвитку економіки.

Реформування сучасної трансформаційної економічної системи України, за твердженнями більшості дослідників [2; 4; 6; 7], пройшла два з наведених вище етапів й істотно просунулись у вирішенні завдань останнього етапу, зокрема, визначились передумови подальшого реформування продуктивних сф. Проте вказане твердження потребує додаткових статистичних підтверджень.

З іншого боку, лауреат Нобелівської премії Дж. Стигліц зазначає, що провали реформ у багатьох республіках колишнього Радянського Союзу обумовлені не тим, що погано здійснювалася в загалі-то здорова політика. Причини невдач набагато глибше, вони криються у нерозумінні реформаторами самих основ ринкової економіки і процесу інституціональних реформ [8]. А як наслідок незрозумілості і ключових макроекономічних тенденцій, що і потребує їх детального аналізу.

Таким чином, дослідження ключових макроекономічних тенденцій функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України є актуальним завданням теорії і практики управління національною економікою й окремими її сферами.

Методологія дослідження складається з поєднання загальнотеоретичних методів системного аналізу і конкретних підходів щодо оцінки і прогнозування макроекономічних тенденцій, зокрема, аналізу рядів динаміки, визначення і порівняння відносних показників. Періодизація макроекономічних тенденцій розвитку трансформаційної економічної системи України визначається на базі методології класичної економічної теорії [6; 7] та порівнянні моделей економічної трансформації країн Східної Європи [1]. Таким чином, методологічною базою дослідження виступають міжнародні й національні принципи побудови й оцінки показників системи національних рахунків, а також економетричні методи аналізу часових рядів даних.

Наведені у роботі результати макроекономічного аналізу засновані на офіційній інформації Державної служби статистики України, а саме: даних системи національних рахунків, економічної діяльності у промисловості і сільському господарстві, демографічної і соціальної статистики [3].

Мета дослідження полягає у визначенні специфічних особливостей і проблем функціонування, а також тенденцій розвитку трансформаційної економічної системи України на базі аналізу динаміки фундаментальних макроекономічних показників за період з 1990 по 2015 рр.

Основні результати. Україна знаходиться на різних етапах трансформації соціально-економічних процесів вже більше 20 років. За цей період сформовано значна кількість ринкових інститутів, розроблено низьку програм соціально-економічного розвитку, зазнало суттєвих змін організаційна структура системи державного

управління. Для підтвердження результатів трансформаційних перетворень проведемо статистичний аналіз та визначимо ключові тенденції у динаміці основних макроекономічних показників розвитку України.

З урахуванням особливостей трансформаційних перетворень в економіці України аналіз макроекономічних показників доцільно розділити на декілька періодів.

Період 1. Первинного накопичення капіталу й нарощування трансформаційної кризи. Умовно цей період часу розповсюджується з 1990 року (і дещо раніше) до кінця 1995 року (до моменту введення гривні як основної національної грошової одиниці).

Період 2. 1996-2000 рр. Нарощування і розвиток ринкових інститутів, зокрема, масова приватизація та зміна структури власності, вдосконалення функцій та повноважень органів державного регулювання, формування великого корпоративного бізнесу тощо.

Період 3. 2001-2013 рр. Цей умовний період часу щодо аналізу макроекономічних тенденцій пов'язується з завершенням початкового етапу ринкових трансформацій, а також введенням нової методології розрахунку показників системи національних рахунків. У межах періоду 3 можна виокремити, ще підперіоди 2001-2008 та 2008-2013 роки, що визначаються впливом світової фінансової кризи (2008 рік) та формуванням нової тенденції на деіндустріалізацію економіки України.

Період 4. 2014 – теперішній час. Сучасний етап розвитку трансформаційних процесів в економіці України, якому притаманні значні організаційні, економічні, політичні та навіть географічні зміни.

До 2001 року більшість з основних показників соціально-економічного розвитку або в загалі не розраховувались, або визначались за іншою (ніж зараз) методикою. Тому до 2001 року представимо тільки експрес-аналіз основних макроекономічних показників.

Динаміку ключових макроекономічних показників розвитку економіки України у 1990-1995 рр. наведено у табл. 1.

Як видно з даних табл. 1 за розглянутий період інфляційні процеси, що у 1993 році досягли 10256 відсотків річних, значно ускладнюють вартісний аналіз тенденцій розвитку економіки України та свідчать про глибоку кризу в цей період. Що стосується індексу фізичного обсягу ВВП, то можна спостерігати стійку тенденцію до падіння його рівня з 1990 по 1995 роки. І вже у 1995 році реальний ВВП впав більше ніж на 50% у порівнянні з 1990 роком, а відповідний індекс фізичного обсягу ВВП у 1995 році складав 47,8% до рівня 1990 року. За даними статистики за період з 1990 по 1995 рр. незначно скоротилась чисельність наявного населення на 0,21% ($(51838,5 - 51728,4) / 51838,5 * 100\%$) та збільшився рівень офіційного безробіття з 141,1 тис. осіб у 1992 році до 161,3 тис. осіб у 1995 році.

Таблиця 1. Ключові макроекономічні показники розвитку України у 1990-1995 рр.

Показник	Період часу (рік)					
	1990	1991	1992	1993	1994	1995
ВВП, млрд. крб.	167	299	5033	148273	1203769	5451642
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 1990 року	x	91,3	82,3	70,6	54,4	47,8
Чисельність наявного населення, тис. осіб	51838,5	51944,4	52056,6	52244,1	52114,4	51728,4
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	x	x	2100	10256	501	282
Кількість не зайнятих трудовою діяльністю громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, на кінець періоду, тис. осіб	x	x	141,1	123,4	113,2	161,3
Розмір державного боргу, % до ВВП	x	x	x	1,2%	9,5%	13,0%

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Таким чином, визначені тенденції за період 1 доводять твердження щодо падіння економіки та відповідає ключовим особливостям першому етапу економічних трансформацій – нарощування трансформаційної кри-

зи. До того ж цей період визначається диспропорціями у вартісних показниках та методиках розрахунків макроекономічних параметрів.

Динаміку ключових макроекономічних показників розвитку економіки України у 1996-2000 рр. (Період 2) зведемо у табл.2.

Як видно з даних табл. 2 розглянутий період визначається стабілізацією вартісних показників, а також формуванням тенденції до припинення процесів падіння ВВП України, а саме:

- індекс фізичного обсягу ВВП за 1996-2000 рр., зберігся на рівні 40-43 відсотків до ВВП 1990 року;
- чисельність наявного населення зменшились з 51,3 до 49,2 млн.осіб;
- значно зросла кількість безробітних, з 1997,5 тис.осіб у 1996 році до 2655,8 тис.осіб у 2000 році. При цьому змінилась і методика збирання інформації щодо кількості зайнятих, а саме впровадження методологію Міжнародної організації праці (МОП);
- визначилась чітка тенденція до збільшення державного боргу. Так у 1996 році його розмір складав 30,3% ВВП або 13,5 млрд.грн., а у 2000 році – вже 37,8% ВВП бо 64,2 млрд.грн.;
- індекс інфляції складав приблизно 20-25% річних;

- поступово зменшувався ВВП на душу населення у дол.США, що є ключовим показником для порівняння рівня соціально-економічного розвитку країн світу. Так, у 1996 році на одну наявну особу припадало 867 дол.США ВВП, а у 2000 році ця цифра впала до 632 дол.США.

Таким чином, визначені тенденції за період 2 дозволяють стверджувати, що економіка України у 1996-2000 рр. визначається поступовим подоланням трансформаційної кризи та формуванням умов щодо повноцінного перетворення виробничих відносин. Слід зазначити, що на це й же період припадають значні обсяги приватизації державного майна, проте, як зазначалось раніше, формування прошарку повноцінних та ефективних власників ще не відбувається. Тобто період 2 слід віднести до періоду завершального першого етапу щодо формування та нарощення трансформаційної кризи (поступовим переходом до наступного етапу розвитку перехідної економіки).

Таблиця 2. Ключові макроекономічні показники розвитку України у 1996-2000 рр.

Показник	Період часу (рік)				
	1996	1997	1998	1999	2000
ВВП, млн.грн.	81519	93365	102593	130442	170070
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 1990 року	43,0	41,7	40,9	40,8	43,2
Чисельність наявного населення, млн.осіб	51,30	50,82	50,37	49,92	49,43
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	139,7	110,1	120	119,2	125,8
Безробітні (за методологією МОП) у віці 15-70 років-всього, тис.осіб	1997,5	2330,1	2937,1	2614,3	2655,8
Розмір державного боргу, млрд. грн.	13,5	10,9	15,0	15,4	64,2
Розмір державного боргу, % до ВВП	30,3	21,7	35,8	48,8	37,8
ВВП на душу населення, тис.грн	1,589	1,837	2,037	2,613	3,441
ВВП на душу населення, дол.США	869	987	832	633	632

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Наступний період 3 вже можна аналізувати за класичними макроекономічними показниками соціально-економічного розвитку держави – табл.3.

Таблиця 3. Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2001-2013 рр.

Показник	Період часу (рік)													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП, млрд.грн.	176	211	234	277	358	457	565	751	991	947	1121	1349	1459	1523
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 2010 року	x	71,5	75,4	82,5	92,3	95,1	102,3	110,7	113,2	96,1	100	105,4	105,6	105,7
Чисельність наявного населення, млн.осіб	49,43	48,92	48,46	48,00	47,62	47,28	46,93	46,65	46,37	46,14	45,96	45,78	45,63	45,55
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5
Безробітні (за методологією МОП), % до економічно активного населення	11,6	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2
Номінальна середньомісячна зарплата, грн.	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026	3265
Реальна середньомісячна зарплата, у % до попереднього року	99,1	119,3	118,2	115,2	123,8	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2
Індекси промислової продукції, % до попереднього року	113,2	114,2	107	115,8	112,5	103,1	106,2	107,1	95	79,4	112	108	99,5	95,7
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	109,8	110,2	101,2	89	119,7	100,1	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3
Капітальні інвестиції, % до ВВП	x	x	19,9	21,6	25,0	24,3	26,4	29,7	27,5	20,4	15,5	17,2	18,2	15,7
Розмір державного боргу, % до ВВП	36,5	30,0	27,5	23,8	18,9	13,8	11,7	9,5	13,2	31,8	38,8	35,1	35,3	38,4
Експорт, % до ВВП	56,3	50,9	50,6	53,1	57,0	45,6	41,3	39,5	42,1	41,0	45,1	48,8	45,4	40,7
Імпорт, % до ВВП	46,7	43,1	41,3	47,1	46,2	43,8	43,6	44,1	48,9	41,6	46,9	52,0	49,8	43,9
ВВП на душу населення, тис.грн	3,56	4,32	4,83	5,78	7,51	9,67	12,04	16,10	21,37	20,52	24,38	29,47	31,97	33,43
ВВП на душу населення, дол.США	655	803	907	1083	1411	1887	2384	3189	4056	2634	3072	3699	4001	4182

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Ключовими тенденціями, що визначаються з даних табл. 3 є:

- індекс фізичного обсягу ВВП за 2000 по 2013 рр. поступово збільшується. Так у 2001 році він складав 71,5% до ВВП 2010 р., а у 2013 р. – вже 105,7% до ВВП 2010 р.;
- тенденція щодо постійного зменшення кількості наявного населення зберігається. Так чисельність наявного населення з 49,43 млн. осіб у 2000 р. скоротилась до 45,55 млн. осіб у 2013 р.;
- починаючи з 2001 р. стабілізувався рівень інфляції, річне значення відповідного індексу споживчих цін коливалось у межах від 99,4 до 122,3%;
- зменшився відсоток безробітних (за методологією МОП), який у 2013 склав 7,2% до чисельності економічно активного населення,
- реальна середньомісячна заробітна платня з 2001 по 2013 рр. постійно збільшувалась на 10-20% (виключанням є лише 2009 рік на який припадає падіння цього показника до 90,8% від попереднього року);
- індекс промислової продукції до 2008 р. мав тенденції щорічного збільшення на 6-15%. Проте, після 2008 р. ця тенденція змінилась на протилежну. Падіння у 2008 та 2009 рр. обсягів промислового виробництва склало 5% (100% – 95%) та 20,6% (100% – 79,4%) відповідно. Тенденція до падіння індексу промислової продукції зберігалась і у 2012-2013 рр.;
- розмір державного боргу (у відсотках до ВВП) до 2008-2009 рр. визначався постійним його скороченням, але, як і для попереднього показника, з 2009 рр. тенденція різко змінилась на протилежну. Так у 2009 р. його розмір державного боргу перевищив відразу 30% ВВП і зберіг тенденцію до зростання і у наступні періоди;
- тенденції щодо індексу обсягу сільськогосподарської продукції у цілому збігаються з індексом промисловості до і після 2008 р. Проте, щорічне зростання у цій сфері економічної діяльності значно нижче, а саме від 0,1 до 19,7%. До того ж спостерігалось падіння індексу обсягу сільськогосподарського виробництва у 2003, 2007, 2012 роках;

• рівень капітальних інвестицій визначалася позитивними тенденціями також до 2008 року. У 2002 р. цей показник складав 19,9% до ВВП, а у 2009 р. вже 27,5% до ВВП. З 2009 р. відбувається поступове падіння цього показника з 20,4% до ВВП у 2009 р. до 15,7% до ВВП у 2013 р.;

• зовнішньоекономічна діяльність за розглянутий період визначається значною відкритістю, а саме: обсяг експорту сягає 40-56% до ВВП, обсяг імпорту змінюється у межах 42-52% до ВВП. Головна тенденція, що виникла у цей період – це поступове збільшення питомої ваги імпорту поряд зі зменшенням питомої ваги експорту;

• ВВП на душу населення у дол. США зростав щорічно і не зважаючи на падіння цього показника у 2009 році вдалося досягти його значення у 4182 дол. США у 2013 році, що у 5,2 разів більше ніж у 2001 році.

Таким чином, доведено, що період 3 – є найбільш тривалий у загальному розвитку сучасної трансформаційної економічної системи України. При цьому за розглянутими макроекономічними показниками простежується чітка тенденція щодо поступового подолання кризових явищ трансформаційного періоду. При чому наслідки світової фінансової кризи 2008-2009 років підштовхнули макроекономічні тенденції у бік структурних, а не лише кількісних змін. Зокрема, з 2009 року поступово збільшуються темпи зростання сільськогосподарського виробництва, які навіть перевищуючи темпи зростання обсягів промислової продукції. З 2007 року питома вага імпорту надуваю стійкої тенденції щодо перевищення питомої ваги експорту.

Період 4 розвитку економіки України ще не закінчився, проте можна окреслити його ключові тенденції, що пов'язані з формуванням передумов для третього етапу розвитку сучасної трансформаційної економічної системи, а саме реформування продуктивних сил та структурної перебудови економіки. Основні макропоказники розвитку України у 2010-2015 рр. наведені у табл. 4. Період 4 розширено для забезпечення можливості порівняльної статистичної оцінки, що неможливо зробити за період менший ніж 5 років.

Таблиця 4. Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2010-2015 рр. *

Показник	Період часу (рік)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП, млрд.грн.	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1586,9	1988,5
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 2010 року	100	105,5	105,7	105,7	98,8	89,1
Чисельність наявного населення, млн.осіб	46,0	45,8	45,6	45,6	45,4	42,9
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3
Безробітні (за методологією МОП), у % до економічно активного населення	8,2	8	7,6	7,3	9,3	9,1
Номінальна середньомісячна зарплата, грн.	2250	2648	3041	3282	3480	4195
Реальна середньомісячна зарплата, у % до попереднього року	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8
Індекси промислової продукції, % до попереднього року	112,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	98,5	119,9	95,5	113,3	102,2	95,2
Капітальні інвестиції, % до ВВП	16,73	18,56	19,45	17,05	13,83	13,73
Розмір державного боргу, % до ВВП	40,2	36,4	36,7	39,9	52,2	72,0
Експорт, % до ВВП	46,18	50,10	46,61	42,30	49,00	52,58
Імпорт, % до ВВП	48,63	54,43	51,94	46,09	45,54	47,28
ВВП на душу населення, тис.грн	23,5	28,4	30,8	32,2	34,9	46,3
ВВП на душу населення, дол.США	2959	3564	3852	4024	2939	2120

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м.Севастополя, за 2014-2015 роки – також без частини зони проведення АТО

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Як видно з табл. 4 набуті у попередні роки тенденції щодо поступового подолання наслідків трансформаційної кризи 1990-2013 рр. зберігаються у 2010-2015 рр. За

об'єктивних причин зростання припинилось, проте, потенціал щодо збереження набраних темпів розвитку ще залишається.

Таким чином, можна стверджувати що сучасна трансформаційна економічна система України все ще знаходиться на другому етапі свого розвитку – перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення, приватизації та демонополізації економіки. Хоча за деякими ознаками, особливо за показниками структурної побудови, сформувались тенденції щодо активізації початкового етапу ринкових перетворень – реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Тобто, на сучасному трансформації, саме від ефективного менеджменту суб'єктів господарювання, а особливо органів державного управління залежить вектор подальшого розвитку. У свою чергу ключові макроекономічні тенденції свідчать про те, що незважаючи на значний потенціал та накопичені неповоротні зміни, все ще зберігається ризик значної кризи, що може призвести до чергових потрясінь соціально-економічного характеру.

Висновки. Перехідний період економічної трансформації України передбачає проходження наступних етапів свого розвитку: формування та нарощення трансформаційної кризи; перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення та демонополізації економіки; реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Особливості перетворень сучасної трансформаційної економічної системи дозволили запропонувати наступну класифікацію періодів щодо її розвитку, а саме: первинне накопичення капіталу і трансформаційної кризи (1990-1995 рр.); початок активних ринкових трансформацій (1996-2000 рр.); поступове подолання наслідків трансформаційної кризи та вдосконалення ринкових і регулюючих інститутів (2001-2013 рр.); завершальний період перетворення виробничих відносин (2014 р. по теперішній час).

Аналіз тенденцій щодо ключових макроекономічних показників у межах визначених періодів функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України довів, що період перманентного падіння та нарощення трансформаційної кризи повністю припинився, сформована стійка структура економічної системи (за сферами економічної діяльності; тенденціями соціальної і демографічної статистики; показниками ефективності й відкритості економіки). До основних проблем сучасного періоду трансформації можна віднести значне скорочення у останні роки соціальних і демографічних показників (реальної заробітної платні і чисельності населення), посилення інфляційних процесів, скорочення обсягів промислового виробництва і питомої ваги експорту у ВВП. Проте безповоротність структурних змін в економіці створило умови щодо остаточного реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Дискусія. Починаючи з 1990 року в Україні спостерігалось постійне падіння рівня суспільного виробництва і ВВП. Відповідну тенденцію подолано у тільки у 2006 році. Проте трансформаційна економіка України незважаючи на позитивну динаміку ключових макроекономічних показників з середини 2000 років визнача-

ється, ще і фундаментальними структурними проблемами. По-перше, падіння промислового виробництва і переважання у структурі валового випуску України сфер економічної діяльності, що є первинними у ланцюгу виробництва кінцевого продукту (добувна промисловість, сировинна продукція сільського господарства тощо). Натомість сучасна ринкова економіка повинна орієнтуватися на такі сфери як машинобудування, сфера кінцевих послуг, інформаційних технологій тощо. По-друге, в Україні так і не створено повноцінної альтернативи щодо інтегрованості сфер економічної діяльності, яка була притаманна до початку трансформаційного переходу (до 1990 р.). По-третє, залишається значним рівень тінізації економіки, саме тому зміни у ключових тенденціях щодо макроекономічних показників за даними офіційної статистики не завжди відображають дійсний рівень економічного розвитку країни. По-четверте, незважаючи на ініційовані реформи останніх років, залишається штучне процвітання фінансово-банківської сфери (значні прибутки, висока вартість кредитів й інших фінансових ресурсів, підвищений рівень оплати праці працівників тощо). Останнє чинить додаткові укладення щодо формування сприятливого інвестиційного клімату, особливо для розвитку нових сфер діяльності, що на первинному етапі не генерують значні прибутки. По-п'яте, суттєва корумпованість державних органів управління унеможливила проведення ефективних економічних перетворень. Тобто ключовим напрямом подальших досліджень є деталізований структурний аналіз тенденцій функціонування окремих сфер економічної діяльності й окремих інститутів.

Список використаних джерел

1. Колганов А. И. Экономическая компаративистика: Учебник / А. И. Колганов, А. В. Бузгалин. – М: ИНФРА-М, 2011. – 746 с.
2. Лисенко Ю. Г. Финансы: сучасні парадигма, методологія й інструменти управління: монографія / Ю. Г. Лисенко. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2012. – 471 с.
3. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Финансы: учебник [издание второе, переработанное и дополненное] / А. Г. Грязнова, Е. В. Маркина, М. Л. Седова и др.; под ред. проф. А. Г. Грязновой, проф. Е. В. Маркиной. – М.: "Финансы и статистика", 2012. – 496 с.
5. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / [О. І. Агєєв, В. Д. Базилевич, В. Г. Бодров та ін.]; Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Укр. філософ.-екон. наук. т-во. – К., 2010. – 463 с.
6. Чухно А. А. Економічна теорія. Том 2 / А. А. Чухно. – К.: ЗАТ "ВПОЛ", 2010. – 626 с.
7. Экономическая теория: политэкономия: учебник / Под ред. В. Д. Базилевича. – М: Рыбари; К: Знання, 2009. – 870 с.
8. Joseph E. Stiglitz Whither reforms? Ten years of the Transition [Electronic resource] / Keynote Address. World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30 1999. – 34 p. Available at: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1999_4_Wither_Reform.pdf
9. Leonid M. Grigoriev, Eugenia V. Buryak & Alexander V. Golyashev. The Transition of Ukraine's Economy, Problems of // Economic Transition. – vol. 58, no. 3. – 2016. – PP.256-283.

Надійшла до редколегії 05.06.17
Date of editorial approval 20.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Е. Жихор, д-р екон. наук, проф.

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.М. Бекетова, Харьков, Украина,

Д. Жерлицын, д-р екон. наук, доц.

ЧАО "ЧВУЗ" Запорожский институт экономики и информационных технологий", Запорожье, Украина

МАКРОЕКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Проведена класифікація по періодам функціонування трансформаційної економічної системи України на основі ключових макроекономічних показателів. Исследованы макроекономические тенденции функционирования и развития экономики Украины в условиях трансформационных изменений с 1990 по 2015 гг. Определены специфические проблемы функционирования современной трансформационной экономической системы Украины.

Ключевые слова: трансформационная экономическая система, макроекономические показатели, макроекономические тенденции, периоды трансформации, развитие экономики.

O. Zhykhor, Doctor of Science (Economic), Professor
 O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine,
 D. Zherlitsyn, Doctor of Science (Economic), Associate Professor
 Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technologies, Zaporizhzhya, Ukraine

MACROECONOMIC TRENDS OF THE TRANSFORMATION ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

The periods of the Ukrainian transitional economic system based on key macroeconomic indicators are classified. The macroeconomic tendencies of the functioning and development of the Ukrainian economy under the conditions of transformation since 1990 till 2015 have been investigated. The specific problems of functioning of modern Ukrainian transformational economic system are determined.

Keywords: transformational economic system, macroeconomic indicators, periods of transformation, economic development.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Kolhanov, A.Y., 2011. *Comparative economics [Ekonomycheskaya komparatyvystyka]*, YNFRA-M, Moscow.
2. Lysenko, Yu.H., 2012. *Finance: modern paradigm, methodology and management tools [Finansy: suchasni paradyhma, metodolohiya y instrumenty upravlinnya]*, TOV "Yuho-Vostok, Ltd", Donetsk.
3. *Statistical information. State Statistics Service of Ukraine*. 2017. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (accessed 11 May 2017).
4. Hryaznova, A.H., Markyna and E.V., Sedova, M.L., 2012. *Finance [Fynansy]*, "Fynansy y statystyka", Moscow.
5. Ahyeyev, O.I., Bazylevych, V.D. and Bodrov, V.H., 2010. *The philosophy of money in an era of financial civilization [Filosofiya hroshey v epokhu finansovoyi tsyvilizatsiyi]*, National Bank of Ukraine, Kyiv.
6. Chukhno, A.A., 2010. *Economic theory. Volume 2 [Ekonomichna teoriya. Tom 2]*, "VIPOL", Kyiv.
7. Bazylevych, V.D., Popov, V.N., Bazylevych, Ye.S. and Grazhevskaya, N.I., 2009. *Economic theory: political economy [Ekonomycheskaya teoriya: polytekonomya]*, Rybary, Moscow; Znannya, Kyiv.
8. Joseph, E. Stiglitz, 1999. *Whither reforms? Ten years of the Transition* (Keynote Address. World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30 1999). Available at: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1999_4_Wither_Reform.pdf (accessed 11 May 2017).
9. Grigoriev, Leonid M., Buryak, Eugenia V. and Golyashev, Alexander V., 2016. *The Transition of Ukraine's Economy, Problems of Economic Transition*, Vol. 58, No. 3, pp. 256-283, DOI: 10.1080/10611991.2016.1200394

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 11-21

УДК 336.13:330.53(091)

JEL classification: E44,G20,N20

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/2>

Р. Задорожна, канд. екон. наук, доц.
 Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква

ІСТОРИЧНІ ТРАЄКТОРІЇ ВІДОБРАЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

В статті досліджено еволюцію підходів до відображення фінансового сектору як складової частини економіки на концептуальних засадах Системи національних рахунків в контексті формування методології національного рахівництва та його зв'язків з економічною теорією.

Ключові слова: Система національних рахунків, інституційний сектор, фінансовий сектор, макроекономічний аналіз, фінансові операції, фінансове посередництво, фінансові послуги.

Постановка проблеми. Фінансовому сектору належить важливе місце в структурі сучасної економіки та вагома місія в процесі суспільного відтворення. Акумуляючи фінансові потоки та перерозподіляючи їх між економічними суб'єктами, фінансовий сектор уможливорює фінансове забезпечення економічної активності, котра знаходить своє відображення в обсязі фінансових транзакцій. Дослідження фінансових потоків дозволяє аналізувати структурні зрушення в економіці, пов'язані зі змінами обсягів споживання і накопичення, з формуванням джерел їх фінансування.

З іншого боку, неконтрольоване накопичення диспропорцій та ризиків у фінансовому секторі здатне створити нестабільність на фінансовому ринку і спричинити фінансові кризи. Відтак в інтересах усіх учасників економічного процесу є здійснення моніторингу функціонування фінансового сектору. Для виконання цього завдання необхідна відповідна інформаційна база, яка наразі забезпечується даними макроекономічної статистики.

Остання представлена чотирма статистичними системами: системою національних рахунків (СНР), статистикою державних фінансів, грошово-кредитною та фінансовою статистикою, статистикою платіжного балансу. Концептуальну єдність для взаємного узгодження і гармонізації систем макроекономічної статистики забезпечує СНР.

Мета статті – дослідження процесу виникнення національного рахівництва як статистичного інформаційного забезпечення макроекономічного аналізу та відо-

браження фінансового сектору економіки в міжнародних стандартах національного рахівництва.

Об'єкт дослідження – фінансовий сектор економіки як сукупність резидентських корпорацій, котрі переважним чином зайняті наданням фінансових послуг іншим інституційним одиницям.

Предмет дослідження – історичні, теоретичні, методологічні та методичні аспекти формування системи статистичного спостереження за функціонуванням фінансового сектору в рамках національного рахівництва.

Огляд літератури. Історично витоками національного рахівництва слугували оцінки національного доходу, що здійснювались окремими науковцями, починаючи з піонерних робіт В. Петті і Г. Кінга в Англії та П. Буагільбера і С. Вобана у Франції. У ХХ ст. "приватна наукова ініціатива" окремих дослідників отримала значну підтримку державних структур. Спонукальними мотивами для цього стали мілітарні (перша та друга світові війни) та економічні (Велика депресія) потрясіння минулого сторіччя, котрі актуалізували для органів державного управління потребу в надійних статистичних даних щодо економічного потенціалу країн та структури їх господарства як в мирний, так і у військовий час.

Розрахунки національного доходу поступово увійшли до переліку функцій урядових структур багатьох країн [1, с. 229]. Сприймавши методика, напрацьовані окремими науковцями і маючи набагато краще ресурсне забезпечення, державні органи значно розширили сферу охоплення розрахунків та забезпечили розвиток методології.